

САВРЕМЕНИ ТОКОВИ НАУКЕ О КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ

Сажетак: У раду се разматрају савремена научно-стручна достигнућа из књижевне критике, историје књижевности и теорије књижевности, посвећена литерарним делима за децу и младе. Ради се, заправо, о есејима, критикама и тумачењима актуелних истраживача и проучавалаца, као што су: Тихомир Петровић, Воја Марјановић, Василије Радкић, Јован Љуштановић, Миомир Милинковић, Славољуб Обрадовић, Зорана Опачић, Тамара Грујић и многи други. У синхроној и дијахроној перспективи, синтетичким и компаративним сагледавањима осветљени су одређени токови савремене науке о књижевности за децу и младе, која је данас у пуном успону и стваралачком замаху.

Кључне речи: наука о књижевности, деца и млади, поезија, проза, критика

1.

Савремена критика књижевности за децу и младе код нас доживљава одређене стваралачке промене, садржане не само у тзв. смени генерација, већ и у историјским, теоријским и уопште књижевно-критичким сагледавањима, која су, по природи ствари, у кораку са временом и прихваћеним идејно-методолошким и научно-стручним захтевима. Она се и даље бори за своје место и перцепцију, односно за свој идентитет и креативну препознатљивост, стварану као посебно средство комуникације, не за децу, јер њима није намењена, већ за одрасле читаоце, а највише за васпитаче и наставнике, библиотекарe и педагоге.

С обзиром на то да се књижевност за децу и младе непрестано развија и обогађује као континуирани дијалектички процес, самим тим је разумљиво и логично да у складу са тим напредују и естетска мерила, критеријуми и методолошко-теоријске основе, као и целокупан књижевно-истраживачки систем, који је, иначе, недељив и општеважећи у својој семантичкој многострукости и стваралачкој перспективи.

Као духовна активност и покретачка снага, критика књижевности за децу и даље мора бити антиципаторска и популаризаторска, те треба да вишеструко допринеси упознавању и поимању света детињства и поетике писане речи за децу и омладину. Према томе, тај жељени чин сазнавања, како

би то рекао Рене Велек, резултат је и циљ којем тежимо и представља, заправо, један од водећих и креативних принципа сваке истинске књижевно-критичке мисли.

Додуше, у конгломерату различитих тумачења и истраживања, а најчешће у текућој новинској критици, сведоци смо недовољне стручне и теоријске обавештености, односно научне и методолошке систематичности појединих аутора и њихових прилога, што може да минимизира и обезвреди целокупна настојања критике књижевности за децу и младе. Природно је да ново време и нови писци траже нова тумачења. Али, критику не може свако да пише, па се изношење личних импресија, неаргументованих ставова и неодмерених оцена никако не може сматрати прихватљивим и поузданим.

Вредносни систем књижевности за децу и младе треба да буде и остане основно естетско мерило и полазна методолошка претпоставка, зарад лакше међусобне комуникације и потврђивања критике као равноправног етичког и естетичког чина. У том смислу, критика је увек отворена за нова сазнања, нове критичке методе, могућности нових критичких тумачења, па отуда и потреба за перманентним усавршавањем апаратуре, методологије и приступа у целини, што свакако доприноси већој објективности и њеној рецепцији. Иво Андрић је једним поводом рекао да писац има један ризик, преводилац два, а књижевни критичар више ризика. Ова мисао је апсолутно тачна, нарочито ако се има у виду коме је намењена, односно ко се бави критиком књижевности за децу и младе.

Са високо израженом критичком свешћу, осећањем мере и одговорношћу, савремени тумачи и критичари књижевности за децу и младе, у првом реду Тихомир Петровић, Воја Марјановић, Василије Радкић, Цвијетин Ристановић, Јован Љуштановић, Миомир Милинковић, Славољуб Обрадовић и многи други, показују стару истину да писати о другима значи истовремено писати о себи. Историјски, теоријски и критички прилози поменутих и других аутора, и поред своје идејно-тематске разноврсности, студиозности, комплексности, а понекад и неуједначености, и те како доприносе томе да савремена критичка мисао буде знатно утемељенија и прихваћенија.

Старија генерација критичара и тумача (Слободан Ж. Марковић, Воја Марјановић, Радомир Животић, Драгољуб Јекнић, Зорица Турјачанин, Цвијетин Ристановић, Бранко Стојановић, Драгољуб Гајић, Звонимир Опачић, Никола Цветковић и други) заокружила је, углавном, свој учинак и рад на овом пољу, који је незаобилазан, за сваку похвалу и поштовање. Насупрот њима, имамо нову генерацију критичара и све познатијих тумача књижевности за децу и младе којој припадају:

Предраг Јашовић (*Транспозиције књижевности за децу*),
 Снежана Шаранчић-Чутура (*Нови живот старе приче*),
 Тамара Грујић (*Змајево песништво за децу и усменокњижевна традиција*),
 Зорица Хаџић (*Отворена писма Ј. Ј. Змаја*),
 Стеван Константиновић (*Идеологије у књижевности за децу*),

Медиса Колаковић (*Народна књижевност у књизи за народ*),
 Зорана Опачић (*Поетика бајке Гроздане Олујић*),
 Бранко С. Ристић (*Рецепција књижевности за децу*),
 Светлана Калезић-Радоњић (*Облак над каменим вратима*).

Овом низу критичара млађе генерације припадају и Душица Потић, Валентина Хамовић, Слађана Миленковић и други.

Посматрано у целини, савремена критика књижевности за децу и младе код нас има својих успона и падова, али и поред свега тога она стреми стваралачкој/истраживачкој предузимљивости и амбициозним теоријским подухватима, чији резултати тек треба да изађу на површину. У сваком случају, и ово до сада поменуто говори да смо за релативно кратко време добили бројна и значајна остварења, као што су универзитетски уџбеници, историја, теорија, антологије, студије, приручници, хрестоматије и сл.

Оно што је, такође, веома важно и индикативно јесте чињеница да многи савремени критичари књижевности за децу, поред свог академског образовања и стваралачког искуства, непосредно показују да познају онтологију и феноменологију света детињства, његову естетику и поетику, као и модеран етички сензибилитет, који чини интегрални део структуре скоро сваког литерарног дела за младе.

То више није наивна свест као некада, већ драгоцен и животно питање елаборирано у слојевима писане речи за децу. Према томе, критичари од нерва и укуса имају разумевања за такво емпиријско схватање и критичко сагледавање живота и света.

2.

Проф. Воја Марјановић је један од наших ретких посвећеника и књижевних критичара, који су остали верни свом стваралачком и истраживачком опредељењу пуних педесет година. Тај богат и разноврстан период подразумева активно и перманентно праћење многих литерарних појава и збивања на нашим просторима, без обзира на то да ли долазе из провинције или метрополе, односно да ли су њихови аутори професионалци или аматери. Марјановић припада оним критичарима са моралном обавезом и менторским искуством, који аргументовано и без пардона, врло ауторитативно и доброманерно, исказују своје судове и сазнања. У прилог томе говори његова дугогодишња и успешна сарадња са Књижевним клубом „Бранко Ћопић“ у Београду, који окупља велики број истинских стваралаца и заљубљеника у писану реч.

После антологијског избора *Песме плавога слеза*, песника Књижевног клуба „Бранко Ћопић“, у другој књизи огледа и критика посвећених члановима ове асоцијације, др Воја Марјановић је издвојио близу четрдесет песника и прозаиста и о њима писао, наслоњен на неку врсту „своје теорије“ о *Крити-*

ци варијабилног параметра. У ствари, Марјановић је пратећи више година литерарну делатност већине аутора овог Клуба, желео да издвоји најбоља књижевна остварења појединаца и да о њиховим књигама искаже суд о примени „варијабилног критеријума“ у песничким збиркама, али и прозним делима аутора, без обзира на то што су их писали аматери, а не професионалци.

У три циклична круга (од Бранка Ћопића, Десанке Максимовић, Таназија Младеновића, Николе Дреновца, као класика и ветерана, преко песника Теодора Опалића, Милоша Миличковића, Моме Димића, Драгана Колунџије, Љиљане Николић, Светлане Милић, Гордане Жеж-Лазић, Ане Ручнов и других, као и прозних писаца Николе Витаса, Драгана Жигића, Русије Маринковић, Миодрага Игњатовића до Зорице Петровић, Томе Курузовића, Даре Трифовић и осталих), Марјановић је успевао да издвоји неке од песника и приповедача, те о њима каже „како је граница између аматеризма и професионализма веома уска“; односно да се и у делима писаца аматерске провенцијенције, могу наћи вредни тематски садржаји, обликовани креативним заносом, поетском визијом и нараторским умећем.

Изузимајући класичне песнике, аутор ове панораме есеја и критика, запажа да су збирке поезије и прозе Теодора Опалића, Љиљане Николић, Милутина Хинића, Светлане Милић, Гордане Жеж-Лазић, Јулије Марјановић, Николе Витаса, Зорице Петровић, Русије Маринковић „зрели покушаји литерарног казивања и да заслужују критички коментар и моралну подршку“. Огледи и критике под називом *Критички мозаик* (2009) писани су језгровито и професионално. Они припадају више импресионистичкој него иманентној критичкој опсервацији, стога се читају лако и занимљиво, јер их аутор сервира читаоцима, углавном, у афирмативном тону. Ипак, не желећи да његов текст „буде нетачна оцена или вулгаризација критике као мерила врености“, Марјановић се није устручавао да каже и негативне оцене о појединим књигама и тако добронамерно скрене пажњу песницима и приповедачима да су таленат и књижевни занат важне компоненте у остварењу књижевне творевине.

Свој *Критички мозаик* Воја Марјановић је писао срдачном наклоношћу према заљубљеницима литерарне речи, уверен да им, на тај начин, помаже да остваре амбициозну жељу да буду исповедници свога ега на хартији. У том уверењу, а подржан мишљењима Сент Бева, Исидоре Секулић, Јована Скерлића, Вирџиније Вулф и Бранка Миљковића, који су „веровали у племените песничке мисли аматера“, Марјановић је писао критичке текстове, верујући „да литературу једнога народа не чине само професионални писци па ни нобеловци – већ сви они који осећају живот и људе као повод за размишљање“ (Драган М. Јеремић).

Синтетизујући своја дугогодишња теоријска проучавања књижевности за децу, проф. Тихомир Петровић је објавио *Увод у књижевност за децу* (2011), који представља неку врсту дораде и допуне његове претходне *Теорије књижевности за децу*, с тим што се овога пута ради о целовитијим достигнућима и истраживачким резултатима.

Проблемски утемељена и обogaћена новим сазнањима, ова студија разматра рецепцију и поетику дела за децу и младе, као и читав низ других кључних питања везаних за њену феноменолошку структуру, стваралачку имагинацију и естетику. Петровићева тумачења заснована су на валидним књижевно-историјским и теоријским основама из домаће и светске науке, односно литературе.

Без импровизације и импресионистичких домишљања, која, иначе, и нису својствена врским теоретичарима, Петровић потврђује свој интегралан и иманентан приступ књижевном делу за децу и младе, осветљавајући његове језичке, семантичке и друге смисаоне слојеве (визуелна поезија). Трагање за теоријским становиштем и креативним специфичностима аутор употпуњује разним примерима и цитатима, чиме још једном илуструје своју индивидуалност, истраживачку доследност и конзистентност приступа.

Проучавање савремене књижевности за децу у проф. Василију Радикаићу има трајног посвећеника, који већ годинама педантно и систематски изучава разне појаве, писце, жанрове и рецепцију стваралаштва за младе. Од почетка своје научне каријере, Радикаић је заокупљен истраживањем књижевности за децу, приступајући јој као општем вредносном систему и интегралној уметности.

Књига *Цврчак или мрав* (2010) наставља ауторова критичка и теоријска промишљања српске књижевности за децу и младе, такорећи, од Змаја па до данас (В. Алексић, П. Ђурђевић). Највећи број прилога објављен је на страницама *Детињства*, у *Књижевним новинама*, *Просветном прегледу*, а неки су настали као саопштења на разним скуповима и семинарима. Књигу, иначе, чине два тематска дела: *Жанрови из сенке* и *Модерни писци за децу*.

Иако су поједини писци (Змај, Десанка, А. Вучо, Б. Ћопић, Д. Радовић, Д. Лукић, С. Станишић, Љ. Ршумовић), који су овде тумачени већ увелико били предмет интересовања и других проучавалаца, Радикаић их сагледава у новом контексту, односно са других критичарских аспеката, поштујући при том истраживачка достигнућа својих претходника и савременика (С. Ж. Марковић, В. Марјановић, Д. Огњановић, Т. Петровић, М. Милинковић, Ј. Љуштановић и други). У таквим аналитичким сагледавањима полази од једноставних чињеница, да би потом, по принципу од мањег ка већем, досегао до крупних књижевно-теоријских чињеница и значајних резултата.

Из низа уједначених и запажених прилога својом инвентивношћу и особеношћу издвајају се, поред осталог, њих неколико: *Авангардни и неоавангардни рукопис у српској књижевности за децу*, *Мирољуб Тодоровић као дечји песник*, *Засек у реч: лексичке скраћенице у функцији песничке игре*, *Хронотоп пута у роману „Небо над циркусом“ Ратомира Дамјановића*, *Књига и књижевност за децу у „постгутенберговској ери“* и др.

Поред жанровских преплитања, укрштања стилова и литерарних поступака, приметно је да се Радикаић бави и неким мање познатим темама и питањима, која до сада нису била предмет озбиљнијих критичких и теоријских

сагледавања. То се, у првом реду, односи на римовану причу за децу (Б. Цветковић, Д. Кулиџан, В. Андрић) и *Поглед на „Утуљену баштину“ Мирослава Јосића Вишњића*.

Радикићеви критички и есејистички прилози представљају поуздан путоказ у теоријском промишљању традиционалне и модерне српске књижевности за децу и младе, са релевантним идејама и вредносним мерилима. И овим репрезентативним издањем Василије Радикић је нашој науци о књижевности за децу и младе дао велик допринос у њеном жанровском, поетичком и феноменолошком изучавању, а посебно када се ради о савременим писцима и песницима који и данас стварају са несмањеним интензитетом.

После књижевно-историјске синтезе Драгољуба Јекнића *Српска књижевност за децу* (1994) и *Историје српске књижевности за децу* проф. Тихомира Петровића (2001, 2008), наша наука о књижевности однедавно је богатија за још једно капитално дело, скромног и непретенциозног наслова, *Нацрт за периодизацију српске књижевности за децу* (2010) аутора др Миомира Милинковића. Наравно, овде није реч о некаквом нацрту или скици, већ о озбиљној и систематичној периодизацији/класификацији српске књижевности за децу и младе, такорећи, од њених зачетака па до данашњих дана. Имајући у обзир тематику, сложеност проблема, синхрону и дијахрону перспективу, као и низ других поетичко-стилских, језичких и истраживачких параметара, ова Милинковићева студија, заправо, и јесте историја српске књижевности за децу, која синтетизује уметничке вредности литерарних дела и значај стваралаштва појединих писаца са књижевно-историјског аспекта.

Наиме, Милинковићева периодизација представља значајан архив српске књижевности за децу и младе од њених почетака до данашњих дана, те јој по много чему припада значајно место у савременој науци о књижевности. Богата и разноврсна грађа (536 страна), ваљано распоређена и класификована на поглавља (6), пружа обиље података, како оних већ познатих и не толико инвентивних тако и оних свежих и мање знаних. Аутор наступа као водич кроз српску књижевност за децу, суверено владајући њеном генезом, развојним токовима, преображајима, утицајима, моделима, жанровским преплитањима, естетичким достигнућима и другим креативним садржајима.

Ова студија биће незаобилазна у теоријским, историјским и критичким сагледавањима српске књижевности за децу, а нарочито њених важних представника и водећих литерарних остварења. Максимално посвећен овој истраживачкој области и проблематици, Милинковић је уложио велик напор да систематизује читав корпус стваралаштва за децу и младе, те да га у синхроној и дијахроној перспективи контекстуализује и аналитички протумачи у мањој или већој мери, отварајући при том „нову раван изучавања српске књижевности за децу и младе“ (стр. 6).

Писана лепим и једноставним стилем, ова научно-акрибична студија чита се као обична књига приступачна и широм кругу читалаца. Приметан је ауторов напор да се ослободи сувопарне реченице и високих тирада, па с

правом избегава несувисле конструкције и строгу кабинетску апаратуру. Изречени судови су зналачки образложени и прихватљиви, те нуде драгоцене увиде у одређене проблеме, појаве и литерарна дела. Иако нису обухваћени сви писци и критичари који то заслужују, ипак, *Нацрт за периодизацију српске књижевности за децу* представља по много чему вредно научно и стручно остварење.

Све у свему, Милинковић је поуздан аналитичар и систематичан истраживач, који посебним афинитетом и прецизношћу пише не само о периодизацији српске књижевности за децу, већ и о много широј лепези проблема и појава из поменутог контекста. Као добро заокружена и артикулисана целина, његова студија показује завидну обавештеност, реске опсервације и луцидна разматрања, која умногоме употпуњују и обогаћују широку слику о периодизацији српске књижевности за децу и младе.

Своју закупираност и резултате у књижевно-критичком и књижевно-историјском проучавању црногорске литературе за младе Славољуб Обрадовић вишеструко потврђује и књигама *Осам писаца за децу и омладину* (2008) и *Историјска матрица родољубља у књижевности за децу и омладину* (2008), које, у великој мери, представљају својеврсну синтезу и историју књижевности за децу у Црној Гори. Обрадовић, наиме, анализира поезију и прозу С. Булајића, М. Газиводе, И. Цековића, М. Радуновића, Ј. Брковића, М. Митровића, М. Секулића, М. Калезића, Ј. Кнежевића, Б. Филиповића и др. Иста година била је, такође, врло успешна и плодна за овог аутора, јер је поред већ набројаних наслова објавио и антологију родољубиве поезије *Отаџбина се брани животом*, која, поред надахнутог и прецизног *Увода*, обухвата патриотске стихове Л. Костића, М. Ракића, Д. Васиљева, О. Давича, Десанке, Ћопића, Попе, па до Ерића, Ршумовића, Ломовића, Одаловића, Рогача, Попадића и Кнежевића.

Монографију *Писац и критичар Сима Цуцић* (2009) сачињавају неколико међусобно повезаних идејно-тематских целина и огледа, као што су: *Критика у функцији рецепције књижевности за децу*, *Романи за децу и омладину*, *Критика Симе Цуцића*, *Завршна реч о критици Симе Цуцића*, *Псалми у данима чезнућа*. Посебну вредност и занимљивост представљају разни додаци, библиографске напомене, фотографије и факсимили из породичног архива. Обрадовић је међу првима свестрано и аналитички проучио књижевно и научно-стручно стваралаштво Симе Цуцића за децу и одрасле, доприносећи на тај начин његовом пуном афирмисању и коначном утемељењу на књижевно-историјској лествици.

Ови огледи и портрети рађени су педантно и минуциозно, након исцрпне анализе и интегралног сагледавања дела, у коме има позитивистичког и импресионистичког приступа, а понајвише суптилне методологије, поуздане аргументације и прихватљивог вредновања. Као тумач, историчар и теоретичар књижевности, Обрадовић је више пута показао и доказао своју стваралачку непосусталост и присуство, које умногоме обогаћује наша сазнања нарочито из области литературе за децу и младе.

Такође, не треба занемарити ни његова монографска истраживања књижевности за одрасле, у првом реду поезије и поетике Антонија Маринковића (2002), Весне Парун (2003) и Љубе Станојевића (2003). Овом низу издања припадају *Паралеле* (2007), односно четири студије из хрватске књижевности (Матош, Видрић, Шимић, Цесарић), *Приповетке хрватске модерне* (2010) и антологија послератне македонске поезије *Тешкото* (2009).

Обрадовић помно и свестрано тумачи свако значајно дело поменутих писаца, задржавајући се и на њиховој имплицитној и експлицитној поетици, значајним језичко-стилским карактеристикама и естетско-уметничким достигнућима, а све то уз повремено цитирање и позивање на досадашње критичарске резултате својих претходника. Као врстан проучавалац, аналитичар и познавалац писане речи за децу и младе, Обрадовић свестрано разматра поезију, кратку прозу и романе многих писаца, указујући при том на важније аспекте истраживања и досегнутих сазнања. Његови ставови су поткрепљени бројним примерима и чињеницама, а студије, огледи и портрети ће добро доћи не само студентима и наставницима књижевности, већ свима заинтересованим за ову област.

Најновије есеје и огледе проф. Јована Љуштановића *Књижевност за децу у огледалу културе* (2012) сачињавају прилози који су већ публиковани у последњих осам година и који су у односу на првобитну верзију незнатно скраћени или, пак, допуњени новим краћим садржајима, како би се постигао што већи степен идејно-тематске и проблемске сродности. Како се и наводи у *Напомени аутора*, реч је о текстовима са научних скупова и конференција одржаним у земљи и региону.

Љуштановић се, поред осталог, бави „дечјом душом“ Љубомира Симоновића и његовом симболичком везом са детињством, а на основу поткрепљених примера из књиге *Дупло дно и Хлеб и со*. У одабраним Симоновићевим стиховима, дакле, указује се на облике дечијег мишљења и погледа на свет, као и структуре блиске певању за децу. Љуштановић утврђује да има песама и игре сличне дечијој. „То се осећа поготову у појединим песмама где је на делу именовање и преименовање ствари супструктуре, део су већег песничког напора и веће целине, и најчешће се само на тренутак појављују у свом чистом дечијем облику“ (стр. 23).

Поглавље *О културном статусу бајке* разматра рецепцију Х. К. Андерсена као огледало односа према бајци у српској култури, *Мале бајке* Стевана Раичковића у контексту српске рецепције Х. К. Андерсена, *Вилину књигу* Симе Матавуља и алегоријско и фантастично у бајкама и причама за децу Гроздане Олујић.

Други део посвећен је критичарима (Богдан Поповић, Сима Цуцић, Ново Вуковић), док четврти осветљава поетику и „песничку антропологију детињства“ Душана Радовића, са прецизним компарацијама на лирику Александра Милна и Григора Витеза. Завршни део *На граници векова* обухвата прилоге о лиризацији детињства у причама за децу Весне Видојевић Гајовић,

Весне Алексић и Весне Ћоровић Бутрић, игру и нонсенс у савременој српској поезији за децу и српску књижевност за децу на крају 20. и почетком 21. века (континуитети и промене). Ово издање промовише и потврђује Јована Љуштановића као врсног теоретичара и посвећеника у истраживању специфичних књижевно-научних тема (табу инфантилног еротизма код Змаја), жанрова (бајка, прича, песма, критика) и појава (облици модернитета, компаративна проучавања), које су до сада биле, углавном, мало познате и стручно елабориране.

Друга књига Зоране Опачић *Наивна свест и фикција* појавила се исте године када и *Поетика бајке Гроздане Олујић*, а такође, односи се на проучавање књижевности за децу и младе. Критичарка у *Уводу* указује на измене у разумевању феномена детињства и књижевности која је намењена наивној свести, што изазива потребу да се у новим културолошким околностима и после одређеног времена поново позабавимо овим актуелним питањем и његовом перцепцијом.

Из тих разлога критичарка трага за успостављањем нове жанровске и стилске типологије, као и за поновним освртањем на поједина дела из литерарне традиције (Л. Милованов) и реконтекстуализовањем њихове улоге и значаја. Истовремено, посебан акценат стављен је на карактеристике и домете савремених светских (М. Енде, К. Функе), али и домаћих аутора (С. Велмар Јанковић, М. Зупанц, Г. Тимотијевић, П. Теофиловић). Нов угао посматрања, такође, обухвата поједине појаве и феномене о писцима, односно делима, а које се разматрају са другачијег аспекта и комплементарне перспективе (*Савремено дете између визуелне културе и књижевности*). Реч је, заправо, о разноврсним и аналитички поузданим прилозима, насталим у току десетогодишњег периода (2001–2011) и груписаним у три идејно-тематска дела:

1. *Од традиционалног до модерног и натраг,*
2. *Школско дете и књига,*
3. *Везе српске и европске књижевности за децу и младе.*

Вешто синтетизујући књижевна и методичка истраживања о делима која се користе у настави српског језика и књижевности у основној школи, као и огледе о узајамним везама и преплитањима домаће и стране литературе за децу и младе (Д. Радовић и Е. Јонеско, Андерсен и Г. Олујић), ауторка ствара прилично широк и занимљив дијапазон компаративног проучавања. Из низа успешних и уједначених текстова, ипак, издвајају се: *Елементи ауторске бајке у делима српских писаца 21. века*, *Роман за младе као лектура у вишим разредима основне школе*, *Наслеђе Љубивоја Ршумовића у поезији савремених песника за децу*, *Одрастање у мултикултурним срединама у српској књижевности за децу и младе* и др.

Поред поменутих поетичких, компаратистичких и методичких радова, завршно поглавље доноси изванредан искорак у бављењу питањима интермедијалности, односно везе књижевног текста и кинематографије (визуелне културе). Ова двосмерна спрега указује, пре свега, на интеракцију књижевне

уметности са визуелним уметностима, као типолошкој карактеристици савремене писане речи, али и њеном потискивању. „Овим закључком затвара се разматрање односа наивне свести и фикције“ (стр. 7).

Целином књиге *Наивна свест и фикција* она потврђује високу стручну компетенцију која се доказује не само знањем књижевне материје него, такође, свешћу о њеном значају и књижевној традицији и способношћу ауторке да ту материју ваљано интерпретира. „Поуздан научни инструментариј и вредносни суд, појмовно-методолошка прецизност и лични афинитети аутора одлике су не само појединих радова него и књиге у целини“ – истиче се у рецензији др Петра Пијановића.

Теорија и критеријуми естетског вредновања Зоране Опачић умногоме обогаћују и осавременују нашу књижевнокритичку мисао о литератури за децу и младе, показујући да се ради о врсном зналцу и проучаваоцу који се подједнако успешно бави традиционалним и модерним, односно домаћим и страним писцима. Она уме да продре у дубинске слојеве писане речи и спозна њена основна значења, естетске вредности, језичко-стилску структуру и друге креативне елементе.

Ови есеји и студије претходно су објављивани у зборницима Учитељског факултета и Матице српске за књижевност и језик, часописима *Детињство* и *Иновације у настави*, као и у електронској форми, у оквиру сајта Антологија српске књижевности.

Монографија *Тумачење књижевности за децу* (2012) проф. Бранка Ристића представља драгоцен допринос тумачењу савремене и класичне литературе за децу и младе (српске, македонске и бугарске). Како истиче резезент проф. Никола Страјнић, аутор расправља о кључним аспектима рађања српске књижевности за децу, те кроз велики број примера (поезија и проза) аналитички раздваја њене највеће уметничке вредности и домете. Ристићева свестрана књижевна интересовања показују високу критичку моћ, са мноштвом нових открића и чињеница о делима наших водећих писаца (Ћопић, Д. Максимовић, Радовић, Антић, Стојковић, Станишић).

Као добар познавалац модерних теоријских мисли и методолошких поступака, Ристић у својим есејима и огледима потврђује завидну аналитичност, доследност и аргументацију, насталу као резултат самосталног стваралачког успона и вишегодишњег проучавања литературе за децу и младе.

Студија Тамаре Грујић настала је на основу докторске дисертације *Рефлекси усмене књижевности у поезији Јована Јовановића Змаја – заступљеност и функција*, одбрањене 2010. године на Филозофском факултету у Новом Саду. Књига проблематизује Змајев стваралачки однос према мотивима, темама, жанровима, стилу и стиху из усмене књижевности и фолклора уопште. О овом питању, истини за вољу, било је неколико прилога и анализа, али више успутно и спорадично. „Досадашња истраживања Змајевог односа према усменој књижевности остала су на нивоу уопштених тврдњи о утицају усмене књижевности у његовом делу за децу, без темељне анализе, а није

реч само о пуком угледању на усмену књижевност, инспирацији, већ о поетици песништва за децу, једног од највећих српских песника. Знатно шире разматран је однос његовог песништва за одрасле и усмене књижевности“ (стр. 18). Књига је сачињена од неколико поглавља:

1. *Увод, усмено стваралаштво као инспирација писаном,*
2. *Змајева поезија „за одрасле“ и усмена књижевност,*
3. *Змајева поезија за децу заснована на предлошку из усмене књижевности – типологија,*
4. *Рефлекси кратких говорних форми у Змајевом песништву за децу,*
5. *Рефлекси шаљивих усмених песама и прича у Змајевом песништву за децу,*
6. *Рефлекси обредних и обичајних песама у Змајевом песништву за децу,*
7. *Благослови, клетве и уобичајени говорни изрази у Змајевом песништву за децу,*
8. *Рефлекси веровања о натприродним бићима, рефлекси демонолошких предања и легенди у Змајевом песништву за децу,*
9. *Закључак.*

Поред литературе (примарне, секундарне, опште) и резимеа, уврштен је и именски регистар. Уместо латинске речи *рефлекс* (*reflexus*), која делује рогобатно и у језичко-стилском смислу не уклапа се у поменути контекст, можда би више одговарали појмови, као што су: одрази, утицаји и сл. Грујићева поклања посебну пажњу свим Змајевим проучаваоцима до сада, а нарочито проф. Радикићу и његовој знаменитој студији, коју респектује и по природи ствари често цитира (45 пута).

Поред осталог, то показује анализа лудистичких жанрова и њена класификација на *даштања, допуњалке, питалице, брзалице, срицалице, разбрајалице, ређалице, успаванке, ташунаљке и цупаљке, песме о првим зубима, проходалице и басме*. Ауторка се, такође, бави односима директно и индиректно исказаних пословица, затим лагаријама, песмама о животињама, те обредним и обичајним песмама, а на крају завршава елементима народних веровања, утицајима митологије и предања у Змајевом песништву за децу.

На илустративан и аргументован начин, врло педантно и акрибично, студија разматра Змајев општи однос према усменом стваралаштву у његовом песништву за младе, са посебним освртом на његово креативно и артистичко прилагођавање деци различитих узраста. Будући да се ради о сложености и разумењу теми, ауторка је користила богату стручну литературу не само о Змају и његовој поезији, већ и из народне књижевности, почев од Вука па до савремених истраживача и фолклориста, као што су: З. Карановић, С. Самарџија, М. Златановић, Љ. Раденковић, М. Клеут и други.

Рецензент и ментор проф. Љиљана Пешикан Љуштановић сматра да ова књига у потпуности доказује претпоставку на којој је заснована, да су управо рефлекси усмене књижевности, па и невербалних модела на којима је она настајала, пре свега, обредне и обичајне праксе, битно утицали на жанровску структуру, стилско-изражајна средства, садржину и значења укупног Змаје-

вог певања за децу, као и на његове естетске домете. За ову вредну и драгоцену студију Тамара Грујић је добила угледну награду *Сима Цуцић* (2011) за најбољу књигу из области науке књижевности за децу и младе.

Монографија Светлане Калезић Радоњић *Облак над каменом вратима* (2011), у издању тузланске *Босанске ријечи*, разматра уметност речи Иване Брлић Мажуранић, односно њено слојевито стваралаштво за децу и одрасле (песме, бајке, романи, критички прилози). Будући да се ради о изузетној и значајној списатељици, која је за живота доживела многа признања и углед у земљи и свету, ауторка је пошла са становишта интегралне рецепције, разматрајући њено сложено дело у новом светлу и значењу. С разлогом, свакако, највише пажње посвећено је делима *Чудновате згоде шеџрта Хлапића* и *Приче из давнине*, али, наравно, нису изостале анализе ни других остварења различитих жанрова и врсте.

Поред увода, завршне синтезе и обимне литературе (примарна, секундарна и консултована), монографија обухвата девет тематских целина:

1. *Хрватска модерна и Ивана Брлић Мажуранић у њој,*
2. *Увод у умјетност ријечи,*
3. *Рана фаза – кратке форме,*
4. *Текстови за одрасле,*
5. *Нова класика или дјело склада,*
6. *Бајке – авантура маште,*
7. *Послови и дани,*
8. *Хибрид недовршеног романа,*
9. *Ивана Брлић – Мажуранић сама собом.*

Почетна поглавља баве се фрагментима експлицитне поетике и жанровско-поетским одређењима, те стиховима за децу и причама за младе (*Ваљани и неваљани, Школа и празници, Прича о горопадном Мили и шесторици птића родовића*). Текстови за одрасле осветљавају рану и касну прозу, као и поезију (лирску и епску). Поред бајковитих елемената, ликова, структуре, хронотопа, стила и језика, осветљене су и тзв. спољашње везе са „давнином“, односно плодотворни утицаји словенске митологије (у првом реду – руске и јужнословенске). После кратког осврта на породичну архиву, патријархалност и етичност средине, указује се на романескну грађу (*Јаша Далматин, поткраљ Гуџерата*), ауторски однос према њој и, напоследку, композицију, ликове и дух самог романа (документарност и фактографија).

Монографија (224 стр.) детаљно разматра поетичке, идејне, филозофске, етичке, психолошке и друге елементе уметничког света Иване Брлић Мажуранић, чије је стваралаштво луцидно тумачено и сагледано са више аспеката (стваралаштво за децу и стваралаштво за одрасле). Педантно и аргументовано критичарка образлаже своја достигнућа, позивајући се при том на многе цитате и изворе (245 фуснота), трудећи се при том да буде самосвојна и јединствена у приступу и тумачењу. Свесна да није нимало лако и једноставно проучити уметност речи ове велике хрватске списатељице, критичарка је

уложила велики интелектуални напор да осветли историјске и културолошке оквире контекста времена и живота И. Б. Мажуранић, а пре свега хрватску књижевност 19. века и доба модерне.

За даља истраживања прозног стваралаштва „хрватског Андерсена“, како су називали Ивану Брлић Мажуранић, ова студија биће врло драгоцене и незаобилазне по много чему, јер импонује новим открићима, компаративним сазнањима и поетичким анализама. Полазећи од ослањања на традицију као наслеђа из породичног круга Мажуранића и на искуство реалистичког проседеа, ауторка указује на радикалну модернизацију, односно на ослобађање од утилитарности и изузетне стваралачке домете И. Б. Мажуранић, чије је дело доживело дотад невиђену рецепцију на свом и петнаестак језика, са кандидатуром за Нобелову награду.

Синтетизујући комплексна проучавања поетике И. Б. Мажуранић, критичарка наводи да је „свеједно да ли се ради о експлицитно или имплицитно израженим исказима о разним аспектима сфере умјетничког стварања или о појединим феноменима умјетничког дјела, своје представе о овој проблематици непрестано је развијала и усложњавала, најчешће се залажући за разне иновације у прожимањима традиционалног и модерног“ (стр. 209).

Насловљена према аутопоетичком запису И. Б. Мажуранић (*Без страха, без стидљивости, без оклијевања можеш да се хваташ онога облака над каменим вратима, неба, цијелог свијета!*), ова књига нуди вишеслојне и јасне интерпретације, а интердисциплинарност, несумњива обавештеност, широко познавање материје и ваљана аргументација чине само неке од њених основних аналитичких ознака, са богатом научном апаратуром и стручном терминологијом.

Критичко-истраживачка мисао Светлане Калезић Радоњић је поуздана и аргументована, методолошки конципирана и јасно образложена, што још једном потврђује њену стваралачку и научну репутацију међу тумачима млађе генерације, а и знатно шире. Похвално је и то што она не приступа тексту само као тумач и истраживач, већ и као лирски стваралац истанчаног слуха, који литерарну материју разматра врло рационално и доживљава много присније.

Савремени критичари и тумачи књижевности за децу и младе, а то су најчешће професори факултета и високих школа на којима се проучава овај предмет, потврђују да се литература за младе налази у сталном кретању као непрекидан процес и отворен систем, како би то рекао Зоран Константиновић. Тумачи и критичари књижевности за децу и младе имају, углавном, јасно оцртане профиле, методе и тематска подручја интересовања, која су разноврсна, по много чему интригантна и захвална за проучавања.

Литература

- Грујић, Т. (2010). *Змајево песништво за децу и усменокњижевна традиција*. Нови Сад: Змајеве дечје игре.
- Љуштановић, Ј. (2012). *Књижевност за децу у огледалу културе*. Нови Сад: Змајеве дечје игре.
- Марјановић, В. (2010). *Критички мозаик*. Београд: „Бранко Ћопић“.
- Милинковић, М. (2010). *Нацрт за периодизацију српске књижевности за децу*. Нови Сад: Змајеве дечје игре.
- Обрадовић, С. (2009). *Писац и критичар Сима Цуцић*. Ниш: Студентски културни центар.
- Петровић, Т. (2010). *Увод у књижевност за децу*. Нови Сад: Змајеве дечје игре.
- Радикић, В. (2010). *Цврчак или мрав*. Нови Сад: Змајеве дечје игре.
- Ристић, Б. (2012). *Тумачење књижевности за децу*. Лепосавић: Учитељски факултет.

Milutin B. Đuričković

CONTEMPORARY TRENDS IN THE STUDY OF LITERATURE FOR CHILDREN AND YOUTH

Summary: This paper deals with contemporary trends in the areas of literary criticism, literary theory and the history of literature for children and youth. In particular, it presents essays, critiques and analyses by contemporary critics and scholars such as Tihomir Petrović, Voja Marjanović, Vasilije Radikić, Jovan Ljuštanović, Miomir Milinković, Slavoljub Obradović, Zorana Opačić, Tamara Grujić et al. Using synthetic and comparative methods of overview, certain contemporary trends in the study of literature for children and youth, which is currently on the rise, are presented and explained in the synchronic and diachronic perspective.

Key words: literary study, children and youth, poetry, prose, critique